

ITÄ JA LÄNSI OVAT OLLEET TOISILLEEN VIERAITA ENNENKIN

Vaikka itä–länsi-vastakkainasettelu on tällä hetkellä hyvin ajankohtainen, se ei ole millään muotoa uusi. Ennen kaikkea siihen liittyvillä stereotypioilla on pitkä historia.

Olin jokin aika sitten entisen työpaikkani ystävänpäivätilaisuudessa. Istuin lounaspöydässä eläköityneen kokoelma-amanuenssin vieressä, ja havahduin, kun hän yhtäkkiä puheensa lomassa sanoi, että joku ”keroi kuin turkkilainen.” En ollut kuullut ilmaisua aikaisemmin, joten kaivoin Googlen esiin. Totta tosiaan, kyseessä oli oikea ilmaisu. Lausahduksessa summataan negatiivissävytteinen stereotypia, eli vahvasti yksinkertaistava ennakkoluulo, ja sen kautta mieleen hahmottuu kuva basaarissa huutelevasta, tummasta ja viekkaasta hahmosta, joka keroilee runsaasti vieraskielisen puheensa lomassa. Mielikuvan henkilöön ei missään tapauksessa voi luottaa, eikä lausahduksen käyttäjällä ole mielestään mitään yhteistä keroilevan turkkilaisen kanssa. Pieniä muokkauksia tekemällä mielikuvaa välittävä kielikuva voisi olla vähintään tuhat vuotta vanha.

Tutkin juuri tämän kaltaisia stereotypioita, mutta tutkimukseni suuntautuu syvälle historiaan, nimittäin myöhäisantiikkiin ja alkavaan keskiaikaan (n. 400–800 jaa.). Ajanjakso on stereotyyppien kannalta merkittävä, sillä sen aikana Rooman valtakunta jakautui lopullisesti itäiseen ja läntiseen osaan, ja osat alkoivat vieraantua toisistaan. Lopulta unohdettiin, että oltiin koskaan samaa valtakuntaa oltukaan ja haluttiin kieltää yhteiset tekijät, kuten se, että molemmat osapuolet olivat mielestään roomalaisia. Lopulta tilanne kärjistyi vuonna 1204 tapahtuneeseen Konstantinopolin hävitykseen: lännen ristiretkijoukot päättivät hyökätä Jerusalemin sijaan Itä-Rooman pääkaupunkiin, jonka he valtasivat ja ryöstivät täysin.

Väitöskirjassani pyrin erityisesti hahmottamaan, miten niin sanottujen idän ja lännen välille alkoi ilmestyä aineksia, joista kehittyi ajan saatossa syvälle meneviä stereotypioita – jotka ovat edelleen läsnä. Tutkin siis, kuinka ”toiseus” tässä kontekstissa alkoi. Yksi kehitykseen vaikuttava tekijä on se, että itäisen ja läntisen Rooman valtakunnan yhteinen kieli unohtui: siinä missä vielä 500-luvulla Konstantinopolissa oli latinankielinen keisari, eivät 800-luvun keisarit osanneet latinaa enää ollenkaan. Myöskään lännessä ei osattu kreikkaa. Itä- ja länsiosien välejä raastoivat myös useat muut tekijät, kuten kristinuskon eri suuntauksiin jakautumisen johdosta syntyneet teologiset kiistat. Väitöstutkimukseni on vasta alussa, joten vielä on mahdotonta sanoa, mitä kaikkea löydänkään. Yksi asia näyttää kuitenkin varmalta: paljon ei näytä vuosisatojen ja vuosituhansien saatossa muuttuneen.

Kirjoittaja on klassillisten kielten väitöskirjatutkija Turun yliopistossa. Hän työstää Koneen säätiön tuella väitöskirjaansa, jonka suomenkielinen työotsikko on ”Stereotypiat ’idän’ ja ’lännen’ välillä myöhäisantiikista varhaiskeskiaikaan.”

Kuva: Konstantinopolin valtaus 1204, David Aubert, 1400-luku, Wikimedia Commons.